

Műhelyek

Berliner Beiträge zur Hungarologie Schriftenreihe des Fachgebietes Hungarologie und Finnougristik der Humboldt-Universität zu Berlin

A Paul Kárpáti és Tarnói László szerkesztésében megjelenő első kötet előszava ugyan nem jelzi, de a német–magyar irodalmi kapcsolatok történetére, s a németországi hungarológiai kutatásokra érzékenyebb olvasó tudja, hogy Gragger Róbert szívos munkássága, illetve az Ungarische Jahrbücher 23 évfolyama nélkülözhetetlen és követett előzményként szolgált a Humboldt Egyetem újabb kiadványsorozatához. Hagyománnyal kellett tehát szembenézni, s igen örvendetes, hogy ez első kötet korszerű igényességgel folytatja, de meg is újítja a hagyományokat. A kiadók előszava szerint elsődleges feladatuknak tekintik a Német Demokratikus Köztársaságban folyó, a német–magyar kulturális és irodalmi érintkezések történetére is tekintő magyar nyelv- és irodalmi kutatások rendszeres szemléjét, illetve más finnugor népek nyelvének és kultúrájának tanulmányozását. A sorozat legfőbb eredménye nyilván az lesz, ha a Német Demokratikus Köztársaság különböző szakterületeken működő hungarológusainak a kutatásokról tájékoztató, s egyben tudományos fórumot nyújthat.

A sorozat első kötetében tizenegy tanulmány szerepel három fontosabb témakörben, a nyelvészeti, irodalom és a történelem területéről. A szerkesztési elv nem igazodik e nagyobb tematikus egységekhez, a tanulmányok a szerzők nevének alfabetikus sorrendjében következnek egymás után. A gyűjtemény persze így is kezelhető, az olvasó, ha nem folyamatosan halad, kiválaszthatja a nemegyszer egymásra épülő, azonos témájú írásokat. Ebből a szempontból legtöbbször a nyelvészeti érdekű tanulmány (öt), a kutatók érdeklődése szerint meglehetősen széles területet fog át a négy irodalmi vizsgálat, s két írás leginkább történelmi igényű.

Regina Hessky (Kontrastive Phraseologie, dargestellt am Beispiel Deutsch–Ungarisch) című tanulmányában 1.500 frazeológiai egységből álló anyagon mutat be pontosan megfogalmazott módszertani eljárással nyert tanulságokat. Az összehasonlító nyelvészek számára új megfontolásokat és eredményeket hozó izgalmas olvasmány: a lexikális–szemantikai szempont és a szószerinti jelentés a tipológiailag különböző nyelvek esetében kitüntetett szerepet kaphat. A szerző abban jelöli ki elsődleges célját, hogy a kétnyelvű lexikográfiának olyan elméleti és módszertani alapot dolgozzon ki, amely megbízható interlingvális megfeleltetéseket ad.

Karl-Heinz Jügelt korábbi vizsgálatait folytatja, mikor a magyar parasztság és mezőgazdaság Németországból látott korabeli helyzetét dokumentálja. (*Die Lage der ungarischen Bauern und der ungarischen Landwirtschaft im Spiegel der „Allgemeinen Literatur-Zeitung“ 1785–1803*) A jénai folyóirat bőséges idézetekkel példázott recenziói több szempontból is érdekesek: a magyarországi viszonyokról való híradás mellett a híradókat magukat s a recenzenseket is minősítik.

Paul Kárpáti rövid tanulmánya érdekes poétikai megfigyelésre épül (*Eine spezifi-*

sche bedeutungstragende Strophenform bei Attila József). A lírai tartalmak konnotálhatnak versformákat is, azaz bizonyos versformáknak viszonylag értékelhető esztétikai értékük van. A *Tudod, hogy nincs bocsánat* című kései József Attila-vers kapcsán – érvelésében szélesebb anyagra is támaszkodva – a versforma behatárolható jelentését vizsgálja.

Julianna Kölzow (*Konfrontative Betrachtung der lokalen Funktion der ungarischen Adjektivableitungssuffixe -i und -s im Vergleich mit dem Deutschen*) írása rendkívül alaposan kiválasztott példákon a magyar -i illetve -s melléknévképzők használatáról ad végül szabályokba is rögzített tanácsokat a német anyanyelvűeknek. Tanulmánya tudományos eredményeket is hoz, ám elsősorban a magyar nyelv igényes németországi tanításában nélkülözhetetlen.

Klaus Rackeband írása (*Probleme bei der Vermittlung der ungarischen Wortfolge*) hasonló szempontból fontos: a németeknek készült magyar nyelvkönyvek tüzetes áttekintése után megállapítja, hogy a szórend kérdése indokolatlan elnagyoltsággal szerepel mindegyikben. A mondat két alapegységének, a témának és a rémának alaposabb vizsgálatával új, a szakirodalomban eddig nem tárgyalt eredményekre jut, melyekkel a magyar mondat szórendjének szabályozottságát kellőképpen lehet magyarázni.

Irene Rübberdt egyike a legfiatalabb berlini hungarológusoknak. Kassákkal s körével foglalkozó nagyobb anyaggyűjtésének jól megszerkesztett részletével szerepel a gyűjteményes kötetben (*Die aktivistischen Zeitschriften A Tett, Ma und Die Aktion im Zeitraum von 1911 bis 1919. Eine vergleichende Betrachtung*). Bőséges idézetekkel és imponáló felkészültséggel mutatja be a folyóiratok jellemző anyagát (nem tartózkodva közben a tanulságos szövegelemzéstől sem), s a szerkesztési és irodalmi programokról ad árnyalt képet.

Gert Sauer a Német Demokratikus Köztársaságban már nem előzmények nélkül folytatott osztják kutatások történetéről és újabb célkitűzéseiről ad kutatási beszámolóként is értékelhető képet (*Die gegenwärtige Arbeiten auf dem Gebiet der ostjakischen Sprache in der DDR*).

Richard Semrau a finn kapcsolatok kiváló szakértője. Tanulmányában (*Die Ästhetikauffassungen der Dramatikerin Hella Woulijoki in der Sicht Bertold Brechts*) Brecht 1940–41-es munkanaplójának a finn drámaszerzőre vonatkozó bejegyzéseit vizsgálja. Ezekben Brecht négy fontos, kettejük vitáján nyilvánvalóan túlmutató kérdést érint: a valósághoz és az anyaghoz való viszonyt, a naturalista és a realista színház drámatechnikáját és -koncepcióját, az ún. „új ember” értelmezését, illetve a hatás és a közönség kérdését.

Tarnói László a kötet egyetlen magyar szerzője. Alapos tanulmányában (*Der „Neue Teutsche Merkur“ als Quelle historisch-hungarologischer Untersuchungen für den Zeitraum 1802–1808*) nagyon fontos vizsgálatot végez el: a németországi magyar-ság-kép korabeli rajzához járul hozzá a „Neuer Teutscher Merkur” magyar vonatkozású anyagának kigyűjtésével és többszemponútú földolgozásával. A folyóirat vizsgált időszakában 37 cím – mintegy 400 oldallal – magyarországi jelentéseket ad, s ez a „Merkur” külföldi szemléjének élén áll. Nem csupán a forrásértékű híradásokat rendszerezi, hanem nagy valószínűséggel megtalálja a magyarországi tudósítót is.

Alexander Tinschmidt a második világháború után kialakult duna-völgyi erő-

viszonyokról emlékezik (*Zur Entwicklung einer neuen Kräftekonstellation im Donauraum 1945–1948*). A dunai államok háború utáni helyzetét, illetve a Szovjetunió békeszerződéseinek hátterét mutatja be. Ezzel összefüggésben az „Európai Duna-bizottság” szívében megkísérelt, de végül meggátolt pozíciónyeréséről is szól.

Haik Wenzel nagy fölkészültséggel, példás módszertani tisztasággal vizsgálja a meg- igekötő funkcióját (*Zur perfektivierenden Funktion des ungarischen Verbalpräfixes MEG-*). Anyagát négy nagyobb táblázat is áttekinthetővé teszi, s kétnyelvű példái szakszerű tanulságot adnak.

A kötet tanulmányai jól jellemzik a Német Demokratikus Köztársaságban folyó hungarológiai kutatásokat. Színvonalukban feltétlenül méltók arra, hogy a németországi hungarológia nagy hagyományaihoz kapcsolódjanak. Éppen ezért kívánatos lenne, hogy a sorozat nyomdatechnikai előállítása is közelítsen a kor színvonalához.

Ötvös Péter

Új magyar irodalmi lexikon

A *Magyar irodalmi lexikon* (1963, 1965) részint elavult, részint pedig már megjelenésekor is fogyatékos, következetlen, hiányos volt. Az irodalomtörténeti kutatásnak és a tájékozódni vágyó nagyközönségnek egyaránt égető szüksége van korszerű, átgondolt, tömör, minél teljesebb új lexikonra.

Klaniczay Tibor akadémikus, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatója, 1985 őszén kezdeményezte új irodalmi lexikon elkészítését. A vállalkozás megszervezőjéül, a lexikon főszerkesztőjéül e sorok íróját szemelte ki. A munka az Irodalomtudományi Intézet és a szegedi Somogyi-könyvtár, valamint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság égisze alatt indult meg. Az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) 1985. december 13-án meghirdetett pályázatára 1986. február 25-én mint „témavezető” benyújtottam 4 514 000 Ft összegre pályázatomat. Az OTKA Bizottság július 15-én 2 150 000 Ft-ot utalt ki. A pénz megérkezése még további hónapokat késett.

A szükségesnek felénél is kisebb támogatás, valamint a késedelem hátráltatta a munkálatok megindítását. A szerkesztőség alakuló értekezletére így csak október 6-án kerülhetett sor. A szerkesztőség hét ún. korszakszerkesztőből áll: a kezdetektől a 15. sz. végéig terjedő időszak anyagát *Vizkelety András*, a 16–17. századét *Kovács Sándor Iván*, a 18. századét *Németh S. Katalin*, a 19. sz. első feléét *Orosz László*, második feléét *Csűrös Miklós*, a 20. sz. első feléét *Görömbei András* (1987-ben lemondott, azóta *Vörös László*), második feléét *Pomogáts Béla* gondozza, szerkeszti.

Klaniczay Tibor a lexikon munkálatainak legfőbb támogató és főügyelő szerzői szerkesztőbizottságot létesített: kívül mint a bizottság elnökén kívül Király István, Németh G. Béla, Szabolcsi Miklós, Szerdahelyi István és Tarnai Andor közreműködését kérte. Valamennyien vállalták a tisztán társadalmi munkát jelentő föladatait.

A szerkesztőség alakuló ülésén (1986. október 6.) meghallgatta az előző lexikon 2. és 3. kötetének felelős szerkesztőjét, Szerdahelyi Istvánt tapasztalatairól. Megszív-